

ฐานข้อมูลด้านศิลปกรรม

การละเล่นพื้นบ้าน

พ่ออุ้ยอ่อน กันทะ

บ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลสระ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา

การละเล่นพื้นบ้านของชาวไทลื้อ

กิจกรรมการเล่นเป็นของคู่กับมนุษย์มาเนิ่นนานแล้วไม่ว่าจะอยู่ในวัยเด็กหรือวัยผู้ใหญ่ ต่างสรรหากิจกรรมลักษณะการเล่นเพื่อตนเองขึ้นมา อาจแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม การงานอาชีพภูมิประเทศและจารีตประเพณี ส่วนใหญ่จะเล่นเพื่อนันทนาการ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ลักษณะการเล่นของเด็กจะเป็นการทดลองใช้ทักษะ ความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม และนำสู่การทดลองปฏิบัติการอย่างสนุกสนานและเป็นอิสระ

การเล่นของเด็กมีผลต่อการพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ส่งเสริมให้มีการออกกำลังกาย การฝึกใช้อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย เพื่อพัฒนาสมรรถภาพทางกาย ทางจิตใจ ทางอารมณ์และทางสังคม กฎกติกาในการเล่นจะทำให้เด็กมีความรู้สึกตอบสนองต่อกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมโดยทั่วไป ซึ่งเป็นการเตรียมตัวเด็กสำหรับวิถีชีวิตในอนาคต การเล่นเป็นกิจกรรมที่แฝงไว้ด้วยสัญลักษณ์ จึงเป็นการแสดงออกถึงวัฒนธรรมสังคมนั้นๆ อย่างชัดเจน

ในสายตาผู้ใหญ่ มองการเล่นวิ่งไล่กันของเด็กเป็นของธรรมดา ถ้ามองอย่างวิเคราะห์พิจารณาแล้ว จะเห็นลักษณะพิเศษแอบแฝงอยู่ เด็กจะมองและรู้สึกว่าการเล่นของตนเป็นธุรกิจอย่างจริงจัง บทบาทการเล่นของเด็กจึงสร้างสรรสถานการณ์ที่อยู่ในการควบคุมตนเองขึ้นมาโดยไม่รู้ตัว เหมือนกับการเล่นนั้นเป็นเรื่องจริงในส่วนหนึ่งของชีวิตเด็ก

ประเภทการเล่น พ่อจะแยกออกเป็น ๓ ลักษณะใหญ่ คือ

๑. การเล่นที่แสดงออกถึงสติปัญญา ชาวไทลื้อ

เป็นความรู้ความฉลาด ในการเล่น เช่น การทายปริศนาต่าง ๆ เป็นต้นว่า อะไรเอ่ย ? (อะหยัง...อ้อ?) พื้มน้อง (ขี้มน้อง) คำตอบ คือ ตอกมัดหน่อไม้ หรือ กิ่งข้าวกับข้าวบ่อมีฮาว ก็คือ กิ่งข้าวกับไก่ต้ม กลิ้งคำผผันเสียง จากข้าวบ่อมีฮาว ก็คือ ตอกมัดไต้กั่วตอก พอกมัดไต้ ก็เป็น ไก่ต้ม

คำทาย	คำตอบ
- น้ำตื้นน้อยห้อยปลายหลัก ไผ่บ่อตักก็ต้ม	เป็นสัง ลูกมะพร้าว
- หมากป๊กหม่นจุนทุนขึ้นหลังคา	” ควันไฟ
- ไก่แม่แดงตายแขวนคอออกยอด	” ปลีกกล้วย
- สูงเปียงจ้างเกิดลูกปายโท	” มะกล้วยสะเปา
- สูงเปียงว้าวเกิดลูกปายข้าง	” เข้าสาลี
- สูงเปียงจ้างน้อยเกิดลูกต่ำตีน	” มะกุก
- ไปห้อยศอก ปอกห้อยศอก	” ตอกห้อยเสา
- โห้ปายนี้สังหา โห้ปายหน้าสังหา	” ซ้าตาห่าง
- ตาแสนหน่อ	” ตากล้า
- ห่อแสนตัว	” รังมด
- ตัวแสนหน้า	” รังต่อ
- หน้าแสนรอย	” หน้าเขียง
- ได้นิหยอม(ผอม) บ่อได้กินนิปี(อ้วน)	” เขียง

- โหอยู่เถื่อน หางอยู่บ้าน ” โกงกว้างหางหิน
- ฆ้อนตอกตีสี่กลางหา ” ฟ้าร้อง
- ชาวอยู่กลางบ้าน ” ใจบ้าน
- ซี้คร้านอยู่กลางคน ” หมา (สุนัข)
- วัวแม่ลาย ต่ายยัดห้อง ” ไช้ดักปลา
- อยากรไต้ยวให้ตัด อยากรไต้สั้นให้ต่อ ” คันนา
- เมื่อน้อยนุ่งเสื้อยวเป็นสาวนุ่งเสื้อสั้น ” มะเขือ
- เมื่อน้อย นุ่งเสื้อเขียว ใหญ่มา นุ่งเสื้อแดง ” พริก
- ตับเต๋น่อยห้อยป้ายฝา ไต้ไฟหาตั้งวันก็บ่อเห็น ” หู
- กีกตี๊กปาด กระดาศปีก ” มีดแซม กรรไกร
- แต้บแปบเต่าลิ้นฟาน กานกินหญ้าจุ่มปวก ” ใบมีดชุคโท
- นอกขาว ในดำ ” นกยางกินป่า
- นอกดำ ในขาว ” นกเป่า
- ออกเขื่อนมาเห็นสัตว์ตัวหนึ่งกันจะหีบแก้วมันสักปิด กันจกมัดแก้วมันตอ แปงเจือกหนามขอมูกคอมัดไว้
 - * คำตอบ มะเขือฮีนมีหนาม
- ๑ ม้าสามขา , ๒ พะยาขึ้นซี่ , ๓ อ้ายยี่ขึ้นซ้อน , ๔ กีบตะหน้า , ๕ ผ้าห้วนแหว , ๖ แมวนั่งเฝ้า
 - * คำตอบ ๑ ก้อนเส้า ๒ หมอนั่งเข้า ๓ ไหเข้า ๔ ฝาปิดไหเข้า ๕ เตี้ยวม้อมนั่ง ๖ คนนั่งเฝ้า
- เียบน้อยเียบตำสั๊ก ยี่งักยี่งเป็นเส้น * คำตอบ หมากกอม
- เียบน้อย เียบตำหาญ สุนสานเข้าในดินเป็นฮากนาคอยู่น้ำป้อสั้นโหด่าง * คำตอบ หมากเนี้ยว (แฮ้ว)
- ๑ เขื่อนสองเสา ๒ คาสองแต่บ ๓ เข้าแอบหนึ่งหน่วย * คำตอบ ไก่อ่ ๑ ขาไก่อ่ ๒ ปีกไก่อ่ ๓ ไต้ไก่อ่
- ไต้่น้อยไต้เต่าไฮ ตับไต้ไต้หนึ่งซ้า พันธุ์ฝักกาด - ตักบ่อแตก เป็นสังตะวันตกดิน - แตกบ่อตั้งเป็นสัง ดินแตก
- ชาวเหลืองไม้ตายจันกำงเหล้าปวกเข้าชบแก้วจ่างออกดอกปายปาย ตามเตียน
- เห็นดอกน้อยๆดอกขาวๆบินกำงหาบ่นกว้าง ถ้าหนูบ่อชบเสื้อป้อฮ้างบ่อกิดโจบ ดอกฝ้าย
- เมื่อไป ไคโขซิกซิก ปอกมาน้ำตำตักซิกซิก แหตอดป่า
- ๑หนองโหลงบ่อมีต้าง ๒หนองกว้างบ่อมีแต่ ๓ แหโหลงบ่อมีสร้อย ๔ พร้าก้อมน้อยบ่อมีกัน
 - ๕ แมงมันบ่อมีปีก คำตอบคือ ๑ ฟ้า ๒ ตะวัน ๓ สายรุ้ง ๔ ปลิง ๕ หมู
- ปักนี้ จี่หน้า ทาก
- กำงคินจี่ฟ้า กำงวันว้าเหวิง เบ็ดวีว ควาย
- กือกค้อล่อบ่อมีคอกก็แล่น บ่อมีแขนก็ล่อ ปู
- ๑ เขตสามโตบ่อหก เป็น เขตบ้านแดนเมือง ๒ กบสามโตบ่อฮ้อง เป็น ก้อนเส้า ๓ ก้องสามหน่วยบ่อตั้ง เป็น ฮิตบ้านก้องเมือง(กฎหมาย) ๔ ระวังเจ้าเจียงตองบ่อมีเงียง เป็น ตะวัน ๕ ตะวันเตียงบ่อมียาม ปูจัน ๖ หนตางโหลงกำงเมืองคนบ่อไคไต้ เป็น หนตางไปป่าจ่า ๗ ไก่อ่ก้าน้อยออกลูกปายหอม เป็น ครกกระเดื่อง ต้าเข้า ๘ หนอนดินให้กินยอดฟ้า เป็น ไล่เดือน ๙ ม้าล่อน้อยชบไล่เลยเสอ เป็น ล้อหูก ๙ เรือบ่อพาย ยิงปั่น เป็น สวยตำหูก ๑๐ อุ่นไต้่น้อยให้กัตยอดสเนโล ๑๑ วัวแม่ลายให้จันจ้าง เป็น ฟืมตำหูก ๑๒ แม้อ้างน้อยให้ตักเศษหุรา สาวน้อยนึ่งเก็บดอกฝ้าหลบ ... โคงสิบสองปีนนาหากอามแม่ฮ้าง
- งูสิง อิงฝา = เข้าหลาม - งูสาข้ามน้ำ = ไช้ไต้ - อ้ายตูปตุ้มหูสองขน = บุง
- อ้ายจูลูมีหูขนหนึ่ง = น้ำบั้ง - สองเขอหลานเมื่อนั่งปูฮ้อนบัตปูตั้งวัน = ฮ้อนคละควาย
- หมู ห้าขา = คิลห้า - หมาหกโ = อารมณตั้งห้า วัวหลวงเข้าแตงลำแปดตี = คนเต่าถือคิลแปด
- นกจอกหน้าจายคา - ป่าชิวตองหน้ายยุฮากไครี่ - ไก่อ่ก้าน้อยหน้ายกองึ่งเฟือง
- โผหน้ายเมเมหน้ายโผป้อแม่หน้ายกัน
- เยี่ยงหน้ายผา - หมาหน้ายเจ้า - เข้าหน้ายโ = ตอบ ลูกหน้ายป้อแม่ หลานหน้ายปู ปูหน้ายหลน

- ลอกตั้งป้ายมาหาตั้งเกล้า กนเฒ่าได้ก็ใจดี อ่อนน้อยได้ก็ใจดี ปีกไก่ผ่นหู
- ชาวสามตำวปาตาบตำวผาย พระพุทธเจ้า
- ของขามีสามสิ่ง แก้วตั้งสาม (พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์)
- เอากิ่งไม้มาโปรดคนเมือง น้ำส้มป่อย (น้ำมันต์)
- กนอุ้นเนื่องปากันไปซื้อ คนไปสักการะบูชารับฟังพระธรรมคำสอนพระเจ้า
- กนหมิ่นต้อป็นล้านเป็นหากโกมัน บาปกรรม เวร
- ดาบอยู่ในฟัก ตำมันแตก เมลันจู้ โผล่ลิ้นสาว

ถาม	ตอบ	ถาม	ตอบ
โห(หัว)ตักปีก	โหหอม	ชี้ตักปีก	ชี้ไก่
โหเป็นตอม “	โหโบ	ชี้ใหญ่	ชี้ข้าง
โหมันโฮ “	โหก๊วก	ชี้ล่างข้าง	ชี้ไกล
โหนัก “	โหจ้ง	ชี้ไปไกล	ชี้คน
โหคะตั้ง “	โหเฮอ	ชี้ตักชุม	ชี้ตู่ชี้พระ
โหพายเหนือ “	โหบ้าน	ชี้กักโป๊ะตักบ๊ะ	ชี้วัวชี้ควาย
โหกวาง	โหบ้านโหเมือง	ชี้ป้ายผา	ชี้แปะ
โหเหลือง	โหขมั้น	ชี้แอ้แล้	ชี้กำ
โหเป็นปัย	โหแหโหมอง	ชี้ถลา	ชี้ฝั่ง
โหเป็นพอง	โหโทษ	ชี้เป็นนึ่ง	ชี้คั่ง
โหเป็นนวด	โहनม	ชี้ฮั่งชี้มี	ชี้ดอกเงิน
โหเป็นอม	โหปี		
โหเป็นตี	โหเป็นหา		
โหเป็นเต่า	โหตุโหพระ		
โหเป็นละ	โหโงโหควาย		
โหตั้งหลาย “	โหกาด		
โหเป็นปาด “	โหแต่ง		
โหเป็นแปง “	โหตุง		
โหตักปุง “	โหรน้ำ		
โหเป็นกำ “	โหครก		
โหเป็นยก “	โหบอกไฟ		
โหเป็นไฮ “	โหไก่		
โหใต้ “	โหหา		
โหเอากันปาน	โหผาย		

- คำถาม กนเหลือกำเป็นผูกคอมัดไว้ กางคินให้กูมื่อเป็นบ่อป่อยวางคอ กนหลวงหลายเฒ่าโผตผายมันได้ รุ่งแจ้งมาแล้วข้ามัดฮิมต่ายนางลวดกายบ่อฮินจางฮู้

* คำตอบ หลิงสาวนึ่งป็นฝ้าย และมัดหางฝ้าย

- คำถามไก่ก้านน้อยมีสามปีกตบขัน เสียงมันนันทังๆหมูอินหมูพรหมปออุ้ไผ่ไผ่ฮินฮู้อกแตกเป็นวาย ตีมันขันอยู่เจียงฮาย ตีมันเขี่ยหินเขี่ยทรายอยู่ผามอนล้าน

* คำตอบ ปืนใหญ่ยิงจากเจียงฮายลูกมันไปตักใส่เขาโหล้าน

๒. การเล่นที่แสดงออกถึงความผันเฟื่อง

เป็นการเล่นแบบทดแทนสัญชาตญาณของคน เช่น เด็กผู้หญิงเล่นตุ๊กตาเป็นการเลียนแบบจากผู้ใหญ่ พ่อแม่ โดยเด็กได้รับความรักความเอาใจใส่จากพ่อแม่จึงนำความคิดมาถ่ายทอดสู่ของเล่น คือ ตุ๊กตาผ้า หรือเด็กผู้ชายมักชอบเล่นตุ๊กตารูปสัตว์ชนิดต่าง ๆ เช่น บั๊นวัว บั๊นควายชนกัน โดยมีวัตถุประสงค์ธรรมชาติมาประกอบการเล่นด้วย)

๒.๑ การเล่นกับวัสดุอุปกรณ์ สิ่งมีชีวิตที่เป็นพืช เช่น ปืตอซังข้าว (ตอเฟื่อง) ปืนกลก้านกล้วย ลูกโป่งยางละหุ่ง (ยางมะหุ้ง) โดยใช้ยอดดอกหญ้าเป็นหวง

๒.๒ การเล่นกับสิ่งมีชีวิตที่เป็นสัตว์ เช่น การเล่นขนมมด เล่นกั๊ดแมงกั๊ด การชนจู้จี้ (จี้หลอม)

๓. การเล่นที่มีกฎกติกาและแข่งขัน

จัดเป็นลักษณะของเกมหรือกีฬาหรือเรียกว่า การละเล่น เช่น เกมลูกหิน เกมทอย การเล่นวัวออเหลา

กลวิธีการเสี่ยงเลือกก่อนการเล่น

เป็นการเริ่มต้นการเล่นว่า ผู้เล่นใดจะเล่นก่อน หรือแบ่งฝ่ายเป็นข้างใด ฝ่ายใด ใครเล่นก่อนมีเลือกใช้หลายวิธี เช่น จุ่มจะลี้ ปะเป็มใบพลู โทวาและโตโป่ง โอน้อยอ้อก เป่ายิงฉุบ ตลอดจนการโยนหัวก้อย การจับไม้สั้นไม้ยาว

การละเล่นของไต้ลื้อ

การละเล่นของไต้ลื้อ มักเป็นการละเล่นที่กาอุปกรณ์ง่าย ๆ ส่วนใหญ่คล้ายกับการละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยท้องถิ่นอื่น แต่มีชื่อเรียกต่างกัน การละเล่นของชาวไต้ลื้อในสมัยก่อนที่นำเสนอใจมีดังนี้

เมื่อเป็นเด็กเล็ก ๆ เวลาพ่อแม่ทำงาน บางบ้านไม่มีคนดูแลให้ จึงต้องปล่อยให้เล่นดินเล่นทราย เมื่อโตขึ้นเด็ก ๆ จะเล่นปั้นดินเหนียวเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น วัว ควาย ฯลฯ แล้วนำมาขวิดเล่นกัน ซึ่งมักเป็นการเล่นของชายมากกว่าของหญิง

การเล่นจี้จะหลุบ เป็นการละเล่นกับเด็กเล็ก มีผู้เล่น ๒ คน คนหนึ่งปิดตาแบมืออีกคนอาจเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นพี่เลี้ยงของเด็กก็ได้ ใช้นิ้วจี้ลงบนฝ่ามือของเด็ก แล้วรีบดึงออกทันก่อนที่อีกฝ่ายหนึ่งจะจับมือไว้ได้ หากจับมือได้ทันฝ่ายถูกจับได้ต้องเป็นฝ่ายปิดตา แบมือให้อีกฝ่ายจี้ที่ฝ่ามือแทน ผลัดกันเล่นอยู่อย่างนี้จนกว่าจะเบื่อจึงเลิก

การเล่นซี้ก้อบแก๊บ บางคนเรียก อีปะปะ อุปกรณ์ทำจากกะลามะพร้าว ๒ ซีกเจาะรูกึ่งกลางใช้เชือกความยาวเมื่อทบแล้วยาวเท่ากับความสูงระดับของผู้เล่น ร้อยรูทะลุทั้ง ๒ อันขมวดเป็นปมไว้ในกะลาอย่าให้หลุดได้ เวลาเล่นขึ้นซี้กะลาคว่ำขาละซีกตั้งเชือกให้ตั้ง ใช้ข้อมนิ้วเท้าทั้งสองคืบเชือกให้แน่น แล้วเดินบนกะลาเล่นได้อย่างสนุกสนาน

การเล่นซี้เก๊ะเก๊ะ ชาวล้านนาเรียกว่า ซี้ก้งแก้ง ใช้ไม้ไผ่ขนาดจับได้เหมาะมือคนเล่น ยาวประมาณ ๒-๔ เมตร แล้วแต่ความชอบของผู้เล่น ถ้าผู้เล่นใจกล้า ก็ต้องการไม้ที่มีความยาวมาก เมื่อตั้งไม้ขึ้นจะได้สูงจุใจคนเล่น แต่ถ้าเริ่มเล่นหรือของเด็กเล็กหรือเด็กหญิง ผู้ปกครองจะไม่อนุญาตให้ใช้ไม้สูงนัก หากพลัดตกลงมาหรือเดินไม่แข็ง หกล้มลง จะได้ไม่เป็นอันตรายมาก นำไม้ไผ่ทั้งสองลำมาตอกกลมให้เหลือความยาวของไม้ไผ่เท่าระดับความสูงของผู้เล่น นำไม้ไผ่อีกคู่หนึ่งที่มีขนาดใหญ่พอที่ผู้เล่นจะวางเท้าได้สบาย บากด้านทั้งสองข้างให้ได้รูปขนาดใช้ไม้สอดเข้าไปในรูได้พอดี ไม้ที่วางเท้าทั้งสองชิ้นนี้จะลงไปติดอยู่ที่ลิ่มที่ตอกไว้ ที่ไม้ลำยาว ดูแลให้มันคงแล้วนำไปซี้เล่น เลี้ยงตัวบนไม้เก๊ะเก๊ะนี้ได้ เด็กบางคนใจกล้าทำไม้สูงขนาดไล่เลี่ยกับขานเรือในเวลาลงจากเรืออาจไม่ลงทางบันได แต่จะนำไม้เก๊ะเก๊ะมาเทียบกับขานเรือ แล้วเลี้ยงตัวเดินด้วยไม้นี้ได้สนุกสนาน เป็นที่หวาดเสียวสำหรับพ่อแม่ผู้ปกครองอย่างยิ่ง

การเล่นขายของ ส่วนมากเป็นที่นิยมของเด็กผู้หญิง จะเล่นไปพร้อมกับการเล่นหม้อข้าวหม้อแกง เด็กหญิงเล็ก ๆ จะเก็บไปไม้ใบหญ้า มาสมมติเป็นส่งของซื้อขายกัน

การเล่นควายขี้ดี เด็ก ๆ มักเล่นกันตาม กอง คันดินริมน้ำแห้งหรือเล่นบนคันนา การเล่นจะมีที่คนก็ได้แต่จะมีคนหนึ่งอยู่ในคูหรือในนา สมมุติว่าเป็นควาย ส่วนที่เหลือนอกนั้นเป็นคนวิ่งอยู่บนคันดิน ให้ควายไล่ชก หากควายชกถูกใครคนนั้นจะต้องมาเป็นควายไล่ชกคนอื่นอีกต่อไป

การเล่นโกบไข่เต่า มีผู้เล่นเป็นเต่าอยู่ ๑ คน ขุดหลุมเอาไม้หรือก้อนดิน ก้อนหินก็ได้สมมุติว่าเป็นไข่เต่าใส่ในหลุมนี้ครอบไว้ เด็ก ๆ คนอื่นจะพยายามแย่ง **ไข่เต่า** แต่ต้องไม่ให้ผู้ที่นั่งครอบอยู่นั้นเอาเท้าถีบหรือจับหรือถูกตัวได้ หากถูกตัวคนใดผู้นั้นจะต้องไปนั่งครอบไข่เต่าแทน

การเล่นเกาะเอาชายหวี ผู้เล่นก็คนก็ได้ยืนเกาะเอวกันเป็นแถวแล้วกางขา มีอีกผู้หนึ่งเอาไม้หรือก้อนหินปาลอดหว่างขาไม้หรือก้อนหินถูกขาผู้ใด ต้องออกจากแถวมาเป็นคนปาไม้แทนผลัดกันเล่นเช่นนี้จนกว่าจะเหนื่อยจึงจะเลิก

การเล่นสักกะเต๊ะ คือการเล่นกาห้วกะโหลกขีดตารางบนพื้นดินนำเบี้ยหรือก้อนลักษณะแบน ๆ โยนใส่ตารางเรียงตามลำดับที่ตกลงกันได้ **สักกะเต๊ะ** คือกระโดดขาเดียวไปหยิบเบี้ยขึ้นมาแล้วกระโดดขาเดียวกลับออกมาออกตาราง หากพลาดไปเหยียบเส้นที่ขีดไว้ต้องเปลี่ยนให้อีกฝ่ายหนึ่งเล่นต่อ ฝ่ายใดโยนเบี้ยไปถึงตารางสุดท้ายแล้วเก็บเบี้ยออกมาได้ก่อนถือว่าเป็นฝ่ายชนะ

การเล่นมะถบ คือการเล่น **บอถบ** ของล้านนา หรือ **ปิ่นลม** ของเด็กภาคกลางโดยใช้ไม้ไผ่ขนาดเล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณครึ่งเซนติเมตร ใช้ไม้ไผ่อีกอันขนาดเหมาะมือจับของเด็กที่จะเล่น มีความยาวกว่าตัวกระบอกประมาณหนึ่งฝ่ามือของผู้เล่น ไม้ไผ่ชิ้นนี้เหลือส่วนมือจับไว้ส่วนที่เหลือให้เล็กพอจะสอดในกระบอกไม้ไผ่อีกอันได้พอแค่วิ่ง ๆ เมื่อใส่เข้าไปในรูกระบอก ให้ปลายไม้สั้นกว่ารูกระบอกประมาณครึ่งเซนติเมตร จะได้ปิ่นลมไปเล่นได้ ลูกปิ่นใช้ใบไม้หรือดอกไม้สด ๆ ปิ่นเป็นก้อนกลมอัดเข้าไปในรูกระบอกให้แน่น ใช้ไม้อีกอันสอดอัดกลมเข้าไปในกระบอก ให้ลูกปิ่นใบไม้ทะลุออกอีกด้านหนึ่งจะเกิดเสียงดังเป็นที่ถูกใจผู้เล่น

การเล่นหะบ้า การเล่นหะบ้าเป็นการเล่นที่ประทับใจของผู้สูงอายุหลายคน เป็นการละเล่นของหนุ่มสาวที่จะได้มีโอกาสมาชุมนุมกันเกี่ยวพาราสีกัน นิยมตั้งวงเล่นเวลากลางคืนในฤดูแล้งหลังเก็บเกี่ยวข้าวในนาเสร็จประมาณเดือน ๖-๗ เหนือ หรือ ราว ๆ เดือนมีนาคม เมษายนมีวิธีการเล่นดังนี้

จำนวนผู้เล่นก็คนก็ได้แต่ต้องไม่น้อยกว่า ๒ คน แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายตั้งลูกหะบ้าจะมีลูกหะบ้าอยู่ ๒๐ ลูก ฝ่ายยิงอาจมี ๒ ลูก ลูกหะบ้าทำจากไม้สักเจียนให้กลม ๆ แบน ๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒ นิ้วฟุต หนาประมาณครึ่งนิ้วหรือจะใช้ลูกหะบ้าอันเป็นไม้ปาชนิดหนึ่งก็ได้ แต่ในปัจจุบันนี้หาได้ยาก หากจะเล่นจึงนิยมใช้ไม้สักเจียนแทนเมื่อเริ่มเล่น ฝ่ายตั้งลูกหะบ้าจะนำลูกหะบ้าทั้งหมด ๒๐ ลูก มาตั้งเรียงหน้ากระดานบอกให้อีกฝ่ายหนึ่งยิงทีละลูกตามที่ชี้ให้ยิง ฝ่ายยิงลูกใช้วิธียิงเรียงตามลำดับดังนี้

๑. ตั้งเก้าเข็ง ใช้ลูกหะบ้าวางบนหลังเท้ากระโดดขาเดียวไปใกล้แถวหะบ้าที่อีกฝ่ายตั้งไว้ ได้แค่สุดเขตที่กำหนดไว้ พยายามใช้หลังเท้าเหวี่ยงลูกหะบ้าไปให้ถูกลูกที่ฝ่ายตั้งกำหนดให้ หากยิงพลาดไม่ถูกต้องเปลี่ยนไปเป็นฝ่ายตั้ง ให้ฝ่ายตั้งพลัดไปเป็นฝ่ายยิง หากยิงถูกจะได้ยิงลูกต่อไป จนครบหมด ๒๐ ลูก แล้วเปลี่ยนทำยิงปืนอีก

๒. อีโท หรืออีตีด คือการโยนลูกหะบ้าจากที่ที่กำหนดให้ไปให้ถูกฝ่ายตั้งกำหนดให้ ถ้าพลาดก็ไปเป็นฝ่ายตั้ง ถ้ายิงได้หมดทุกลูกจะขึ้นทำยิงใหม่เป็นอีหัวเข้า

๓. อีหัวเข้า หรืออีตีด ผู้ยิงจะนั่งยอง ๆ กับหัวเข่าเล็งให้ดีแล้วตีลูกหะบ้าไปให้ถูกลูกที่ฝ่ายตั้งชี้บอก ต้องยิงให้ได้หมดตามที่ฝ่ายตั้งชี้

หากฝ่ายใดยิงครบทั้ง ๓ ท่า ยิงโดยแต่ละท่าต้องล้มลูกหะบ้าที่ฝ่ายตั้งลูกไว้ได้หมดตะโกนว่า “โสด ๆ” หรือสูด แปลว่าจบเกมต้องเริ่ม ตั้งเก้าเข็ง ระหว่างที่ยิงหากใครทำพลาดจะร้องว่า “ขุม ๆ” แปลว่าแพ้ ต้องเปลี่ยนให้อีกฝ่ายมาเป็นฝ่ายยิงแทน ผลัดกันเล่นอยู่อย่างนี้จนกว่าจะเลิกได้

๑.เล่นแสงตาสี ๒ เล่นแสงตะวัน ๓ เล่นแสงตาแปด ๔ เล่นเสือบัก ๕.เล่นหมากบ้า ๖.เล่นหมากกอน
๗.เล่นก้องต้อบ(ทบ) ๘ .เล่นม้าเจาคอก ๙ เล่นงูลอยน้ำ ๑๐ เล่นนั่งกาทหมากลากแข่งกัน ๑๑ เล่นหมากข้าง
๑๒เล่นกาจับหลัก ๑๓ เล่นว่าวจุฬา

เล่นหมากกอน

ลักษณะหมากกอน ใช้ผ้าขนาดกว้าง ๔ ๕ นิ้วนำมาเย็บติดประกบกันเป็นสี่เหลี่ยมปล่อยช่องว่างตรงกลางแล้วเอาหน่วยฝ้าย หรือข้าวเปลือกยัดใส่หรือจะผสมทรายเล็กน้อยให้มีน้ำหนักพอเหมาะมือในการเล่น
การเล่นจะเล่นกันช่วงเวลาหลังจากการเก็บเกี่ยว หรือเล่นตามเทศกาล เช่นสงกรานต์ หรือเลี้ยงผีเมือง (กรรมเมือง) หรือปอยบอกลไฟสิริวจ ฤดูประมาณเดือน ๕ ถึงเดือน ๖ สงกรานต์

วิธีการเล่น แบ่งกันเป็นสองฝ่าย หญิงฝ่ายหนึ่ง ชายฝ่ายหนึ่ง เท่ากัน ส่วนมากจะเป็นหนุ่ม สาว หรือ ปอเฮือนหนุ่ม แม่เฮือนหนุ่ม (พ่อบ้าน แม่บ้านหนุ่ม)หรือเด็กสาวก็ได้ไม่จำกัดวัย และจำนวน แล้วเอาไม้ชิ้นเล็กๆ ให้ฝ่ายเสียงทายเลือกข้างใดข้างหนึ่ง ตาบหรือตี แล้วโยนขึ้นปล่อยให้ตกลงมา ถ้าฝ่ายใดทายถูกฝ่ายนั้นโยนเล่นก่อน

กติกาการเล่น เมื่อโยนไปให้อีกฝ่ายหนึ่งรับถ้ารับได้ก็โยนกลับ ถ้ารับไม่ได้หลุดมือถูกตัวคนนั้นจะต้องไปเป็นเฉลยข้ามไปอยู่กับอีกฝ่ายหนึ่งหญิงจะไปอยู่ฝ่ายชาย – หรือชายข้ามไปอยู่ข้างฝ่ายหญิงเป็นต้น ถ้าตกโดยไม่มีผู้รับก็จะจับโยนกลับไปเหมือนเดิม โดยเฉพาะบ่าวสาวคู่ใดชอบพอกัน ก็จะพยายามโยนไปหาผู้หนึ่งเพื่อให้รับ ไม่ได้จะได้นำผู้หนึ่งออกมาอยู่กับฝ่ายตน ซึ่งสื่อความหมายถึงเกี่ยวพาราสี บอกให้รู้เป็นนัยว่าข้าชอบเธออะไรปานนั้น สุดท้ายถ้าฝ่ายใดเหลือคนน้อยกว่าฝ่ายนั้นแพ้ ฝ่ายชนะก็มักจะล้อเล่นฝ่ายแพ้และทำท่าทางข่มขู่ว่าจะจับถอดเสื้อผ้า วิ่งไล่จับฝ่ายแพ้ก็น่าจะวิ่งหนีรอบบริเวณวนไปมามีเสียงหัวเราะอย่างรื่นเริงสนุกสนานเสร็จแล้วตั้งต้นเล่นรอบใหม่อีกต่อไป

เล่นม้าเจาคอก

อุปกรณ์การเล่น เอมไม้ไผ่ ๒ เล่มขนาดพอเหมาะยาวประมาณ ๓ เมตร ขอนไม้รองสูงประมาณ ๒๐ ซม

วิธีการเล่นแบ่งฝ่ายละ ๒ คนหญิงหรือชาย ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายกระโดดฝ่ายหนึ่ง จับไม้เคาะและกระแทกไม้ตามจังหวะ ก๊อก ก๊อก แกรบ ๆ สามจังหวะ ฝ่ายกระโดดจะเอาเท้าวางตรงกลางระหว่างไม้ก่อนจะกระแทกกัน ถ้าไม้กระแทกถูกเท้า จะต้องหยุดเล่น กลับไปเป็นฝ่ายจับไม้เคาะกระแทกแทนอีกฝ่าย เล่นตามนี้ไปเรื่อยๆ จนกว่าไม้กระแทกจะถูกเท้า ถ้าไม้ถูกเท้าก็จะเล่นไปจนกว่าจะถูเท้าจึงจะเปลี่ยนการเล่น สลับกันไปมา ดังนี้แลการเล่นแบบสนุกสนาน

การละเล่น งูลอยน้ำ

วิธีการเล่นหญิงสาวสี่คน ชายบ่าวสี่คน เป็นฝ่ายหนึ่งหรือมากกว่าก็ได้ถ้ามีคนเยอะไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น อีกฝ่ายก็เท่าๆกัน

- ต่อมาจับคู่หญิงชาย สานมือกันเป็นคู่ๆ เสียงกันเป็นแถวคู่ อีกฝ่ายก็ต่อคิวแถวเสียงหนึ่ง คนที่หนึ่งขึ้นไปนอนพาดบนแขนที่สานมือกันเสียงเป็นแถวเอาไว้ก่อนแล้ว และกระระยะห่างพอประมาณ ฝ่ายที่ทำเป็นงูลอยน้ำบนแขนก็ทำท่างูลอยน้ำไปข้างหน้าเรื่อยๆ ถ้าผ่านไปได้คู่แรกคู่นั้นก็วิ่งไปต่อแถวข้างหน้าอีกเรื่อยๆไม่ให้ขาดตอนจนกว่าผู้เล่นเป็นงูลอยน้ำลงสู่พื้น

ถ้าตกลงมาแล้วก็จะหยุดเล่น ให้คนใหม่ที่ต่อคิวตามลำดับไปเล่นแทน จนกว่าจะครบหมดทุกคนเล่นไปหัวเราะกันไปอย่างรื่นเริงสนุกสนานบานใจไร้ทุกข์ใดๆแล้ว เปลี่ยนให้อีกฝ่ายมาเล่นเป็นงูลอยน้ำต่อ กลับไปสลับมาเช่นนี้เรื่อยจนกว่าจะเลิกเล่น

เล่น นิ่งกาบหมากลากแข่งกัน

- อุปกรณ์การเล่น ให้เอากาบหมากเหลืองที่แก่ใกล้จะหล่นมาสัก ๔-๕ ใบมาตากแห้งพอมืดๆ
- วิธีการเล่น จับคู่กันต่อกาบหมาก ๑ อัน คนหนึ่งนั่งบนกาบหมาก อีกคนเป็นผู้ลากโดยเตรียมตัวตั้งแถวเตรียมลาก พอส่งสัญญาณก็รีบลากวิ่งออกให้ถึงเส้นชัยเร็วที่สุด
- กติกา ใครลากได้เร็วไปถึงเส้นชัยก่อน คู่ นั้นชนะ

เล่นกาจับหลัก

- อุปกรณ์**
- ๑ เอาไม้ไผ่เล่มใหญ่ประมาณ ขนาดผ่าศูนย์กลาง ๖-๗ นิ้ว ยาว ประมาณ ๕-๗ เมตร
 - ๒ เส้าไม้จริงเนื้อแข็ง ผ่าศูนย์กลาง ขนาด ๓-๔ นิ้ว ยาว ประมาณ ๒.๕ เมตร
 - ๓ หาเชือกเส้นใหญ่พอประมาณ สำหรับผูกมัด และใช้แขวน
 - ๔ ไม้ไผ่ตัดไว้ข้อ ยาว ๓๐- ๕๐ ซม. มีรูสำหรับเสียบปลายเส้าไม้
 - ๕ ไม้จริงยาว ๘๐.ซ.ม สำหรับผูกติดยึดกับไม้ไผ่ยาว

- วิธีทำ**
- เอาเส้าหลักไม้จริง ผิงลงดินลึก ๘๐-๑๐๐ ซม. ให้ป็นไม้เอนไปมา
 - เอาไม้ไผ่ยาว ๕-๗ เมตร เอาไม้จริง ยาว ๘๐.ซ.ม ผูกติดตรงกลางไม้ไผ่ยาว เอาเชือกผูกมัดติดกันให้แน่นหมั่นคง
 - แล้วเอาเชือกร้อย แขนว ตรงแง่ม ไม้ไผ่ยาว ๓๐.-๕๐ .ซ.ม ที่เตรียมไว้แล้ว
 - เอาไปเสียบปลายเส้าที่ผิงดินเอาไว้แล้ว
 - ให้ผู้เล่นเอาที่อพาด ปลายไม้ เอามือจับปลายไม้คนละข้าง คนหนึ่งอยู่ต่ำ คนหนึ่งอยู่สูงคนอยู่ต่ำจะเป็นผู้ดันตัวเองไปข้างหน้า อีกฝ่ายจะลงมาต่ำก็จะดันต่อ เปลี่ยนกันขึ้นลงไปเรื่อยๆ จนกว่าจะหยุดเล่น

หมายเหตุ ก่อนหยุดเล่นต้องบอก ส่งสัญญาณให้อีกฝ่ายได้รับรู้ พร้อมกันว่าจะหยุดเล่นแล้ว และคนมาช่วยเอาคนเล่นลงทีละคน ไม่งั้นคนเล่นที่ลงหลังอาจจะตกลงมาได้รับบาดเจ็บ

การละเล่นของเด็กบ้านเรา

มีมากมายหลายอย่าง เริ่มจากง่าย ๆ ไปหายาก มีกฎกติกาการเล่น เช่น เล่นกระโดดเชือก กระโดดเท้า ก่องขี้หมา (ก่องขี้หมาหรือลูกล่อน) บ้องถบ ไม้หมากเก็บ ไม้แสงแซะ บู้มาข้าง โกงกา ก๊อบแก๊บ ขนกว่าง เตย (เต้ย,สายตะต่อง) ตีวงล้อ รถลาก ล้ออยู่ ตี แนด บ่ากอน ม่าบ้าตาแสง ฯลฯ

ตัวอย่างการละเล่นพื้นบ้าน ของชาวไทลื้อ

ส่วนใหญ่เล่นคล้ายคลึงกัน เพียงแต่วิธีเล่น เรียกชื่อ อาจแตกต่างกัน หรือมีกฎเกณฑ์เล็กน้อยต่างกัน แต่จุดมุ่งหมายก็เพื่อเกิดการตอบสนองทางกาย สติปัญญาเป็นที่ตั้งดังกล่าว ในที่นี้ผู้เขียนขอยกตัวอย่างการเล่น ๕ อย่าง คือ

๑. การเล่นตำโตงเตง
๒. การเล่นไม้หมากเก็บ
๓. การเล่นบ่ากอน
๔. การเล่นพ็อนเจิง
๕. การเล่นม้าจ๊กคอก

ภาพกิจกรรมส่งเสริมการเล่นพื้นบ้าน
การเล่นของชาวไทลื้อ

งานด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๖ ด้านศิลปกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสาขาต่างๆ

การเล่นพื้นบ้าน

นายอ่อน กันทะ

ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม

การเล่นพื้นบ้าน